

УДК 007. (076)

О. М. Косюк

доцент кафедри соціальних комунікацій
Волинського національного університету ім. Лесі Українки,
кандидат філологічних наук, доцент (Україна)

ЗАГАЛЬНОНАУКОВІ ЛОГІЧНІ МЕТОДИ ЗБОРУ ІНФОРМАЦІЇ У НОВІТНІХ СФЕРАХ ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

У публікації здійснено ретельний аналіз актуальних для мас-медіа методів збору інформації в компаративному контексті криміналістики та відкритих можливостей новітнього раціоналізму і визначено, що основною підставою для збору інформації лишається проблемна суперечність соціальної дійсності, а використання методів відбувається за усталеною схемою наукової діяльності у форматі класичної статті: теза, аргументи, факти, експертиза, висновки та рекомендації. Нова методологія допомагає отримати науково виважений результат.

О. М. Косюк

Общенаучные логические методы сбора информации в новейших сферах журналистики и юриспруденции

Инструментарий наук, среди которых юридические и медийные, сформировался гораздо раньше его журналистских аналогов. Ближе к эпохе Просвещения именно криминалистика и другие науки занимались тем, что сейчас курирует журналистика. В начале новой эры в ответ на рост и разнообразие преступности возникали новые научные методы расследований (на языке современности — методы сбора информации и констатации фактов), прежде их использовала лишь инквизиция. В области науки сбор тоже существовал, однако это была коммуникация для избранных, которая и сама перманентно страдала от «борьбы с ересями».

Среди первых революционных методов криминалистики — приспособление антропологии для идентификации лиц, внедрение дактилоскопии, регистрация фигурантов преступления, создание банков данных, развитие почерковедения и следоведения, фотографирование как способ фиксации доказательств. С появлением публикаций на тему нарушения законов появились и профессионалы, которые занялись расследованием, раскрытием и предупреждением преступлений, а заодно и их помощники, которые фиксировали и освещали резонансные дела «не для архива». Криминалистика подробно описывала работу не только детективов, но и преступников, комплексно изучая закономерности образования, выявления, констатации, оценки и использования информации.

Только зародившись, журналистика во многом пыталась дублировать юриспруденцию, хотя отдельные факторы, например поведение злоумышленников, могли описываться исключительно в области художественной литературы и публиковались в газетах лишь попутно. В информационной и аналитической сферах такое считалось грубым нарушением стандартов.

Проблему внешнего сбора информации в свое время уже разрабатывали ученые. Они хорошо описали наблюдение, интервьюирование, изучение документов и их ближайшие трансформации — эксперимент, анкетирование и т. п., но не рассматривали новейших возможностей с помощью визуальных методов, инспекций, криминалистически журналистских расследований и т. п. и не предлагали совершенствования универсальной методологии в соответствии с проблемами современности. Мы же предлагаем устранить имеющиеся лакуны и рассмотреть методы сбора внешней информации как исход и проект синхронных модификаций рационализма в контексте эпохи информационных технологий, первым маркером которых следует считать всеобъемлющую сциентизацию и идентификацию с криминалистикой.

O. M. Kosyuk

General scientific logical methods of collecting information in the latest areas of journalism and jurisprudence

Journalism is not only publication, but also careful collection of information. No material, even the simplest, can be created without sufficient data. To some extent, quality of collection is also an indicator of level of social democracy and freedom of speech. Until recently, arguments and facts in post-Soviet countries were stated and offered «from above». In the age of information technology, journalism has become synergistic and self-sufficient, but censorship return on ascertainment is still preserved and enforced by propaganda technologies of information space in countries with armed conflict status. Unfortunately, Ukraine also belongs to such countries. As a result, population here needs a true picture of the world, but does not receive it precisely because of lack of positive transformations in the system of collecting information.

We offer to eliminate existing gaps and consider methods of collecting external information as a result and project of synchronous modifications of rationalism in the context of information technology age, the first marker of which should be considered comprehensive scientification and identification with forensics.

Science tools, including legal and media, were formed much earlier than their journalistic counterparts. They are as old as human history and mass communication. Even in the Law Book of 1497–1550 years, which was based on «Russian Truth» (XI–XII centuries), it was a question of recognizing documents as authentic in the process of examination. Before the Age of Enlightenment, it was forensics and other sciences that dealt with issues which are now in charge of journalism. At the beginning of the new era, in response to the growth and diversification of crime, new scientific methods of investigation appeared (in modern language — methods of collecting information and establishing facts), before that they were used only by the Inquisition. In the field of science, they also collected information, but it was allowed only for special, who themselves permanently suffered from the «fight against heresies».

Among the earliest revolutionary methods of forensics — adaptation of anthropology to identify individuals, introduction of fingerprinting, registration of persons involved in crime, creation of data banks, development of handwriting and tracing, photography as a way to capture evidence.

With appearance of books and publications on the topic of breaking the law, there were professionals who were engaged in investigation, crimes solution and prevention, as well as their assistants, who recorded and covered high-profile cases «not for archive».

Forensics, described in detail not only detectives' work, but also criminals, comprehensively studying patterns of formation, solution, ascertainment, evaluation and use of information.

Being recently born, journalism tried to duplicate jurisprudence in many ways, although some factors, such as behavior of criminals, could be described only in the field of fiction, which was published in newspapers only occasionally. In information and analytical media activities, it was considered a gross violation of standards.

Журналістика — не лише оприлюднення, а й ретельний збір інформації. Донедавна аргументи й факти у країнах пострадянського простору констатувалися й пропонувалися «згори». В добу інформаційних технологій журналістика сенергувалася та стала самоцінною, однак рецидив табу на констатування зберігається й досі і підсилюється пропагандистськими технологіями інформаційних просторів держав, які перебувають у стані збройних конфліктів. До таких держав, на жаль, належить і Україна. Як наслідок, населення тут потребує правдивої картини світу, однак не отримує її якраз через відсутність позитивних трансформацій у системі інформаційного збору.

Окреслену проблему свого часу опрацьовували І. Лубкович, В. Здоровега, Т. Шумаліна, І. Дзялошинський, О. Кузнецова, М. Кім, О. Тертичний, В. Горохов, І. Михайлин, О. Лаврик, Е. Фіхтеліус, М. Лукіна, Л. Васильєва, В. Гітлярівський, А. Рубінов, М. Кольцов, А. Гудимов, Л. Нода, В. Олешко, Б. Грушин, Л. Кашинська, С. Корконосенко, Г. Лазутіна, О. Тертичний. Вчені принагідно описали спостереження, інтерв'ювання, вивчення документів та їх найближчі трансформації: експеримент, анкетування і т. п., але не пропонували вдосконалення універсальної методології відповідно до потреб сучасності.

Ми ж пропонуємо усунути наявні лакуни й розглянути методи збору зовнішньої інформації як вислід та проєкт синхронних модифікацій раціоналізму у контексті доби інформаційних технологій, найпершим маркером яких слід вважати всеохопну сцієнтизацію.

Серед групи логічних методів юриспруденція, журналістикознавство, масова комунікація та інші науки виокремлюють наступні: вже знакову (з часів Артура Конан Дойла) дедукцію, аналіз, синтез, індукцію, аналогію, гіпотезу ідеалізацію, узагальнення...

Дедукція — коли щось загальне виводить на конкретне: приміром, загальні наукові постулати — на практичні реалізації. Дедукція розглядає експериментальні дані та «сплітає» їх у теорію. Цей метод, як правило, використовується за відсутності потрібної кількості доказів, тоді при побудові версій варто виходити не з аналізу доказів, а із загальних припущень. Оскільки прямі факти відсутні, дослідник формує кілька версій та послідовно їх апробує.

У медіа дедукція використовується в структурі статті (коли збалансовуються погляди експертів), у коментарях (під час озвучення різних думок), в репортажі (задіюючи думки фахівців, свідків, потерпілих), у проблемному інтерв'ю (під час розмови носіями унікальної інформації), в звітах, які констатують процедуру полеміки, в оглядах (для аналізу наявних концепцій), у рецензії (як фактор спростувань), навіть у проблемній публіцистиці (коли відсутня необхідна кількість вихідних даних).

Супутна дедукції індукція задіюється, навпаки, за умови, коли потрібно уніфікувати дані експерименту чи спостереження. Тобто — цей метод, як правило, стосується практики і рухає факти — від конкретного до загального. Хоча існує й наукова індукція, яка, окрім формального узагальнення, дає додаткове змістовне обґрунтування істинності.

Специфічно у кримінальній та медіасферах проявляються аналіз та синтез. Аналіз дозволяє фрагментувати процес розслідування, зробити його ступеневим. А синтез допомагає звести процеси та докази у єдине ціле.

Важливим для пошукових дій є також абстрагування. Саме воно дає можливість зосередитись на найважливішому та не звертати уваги на випадкове. Хоча, у журналістиці все набагато складніше: позірно несуттєве тут здатне кардинально змінювати ракурси та варіювати важливість проблеми, як-от у ситуації опису терористичного акту у Луцьку влітку 2020 року, під час якого журналісти необережно напродукували відеоматеріалів у форматі інструктажу для терористів та опублікували все у соціальних мережах.

Схожо до абстрагування діє ідеалізація. Задіюючи її, не лише відкидають усе зайве, а й наділяють процеси ймовірними фактами та ознаками — створюючи певною мірою фантастичну реальність, яка дозволяє робити припущення. У журналістиці така явна фальсифікація заборонена законом.

Заповнити лакуну невідомості допомагає аналогія — техніка творення припущень на основі порівняння подібних реалій. Оскільки йдеться про штучне перенесення, то аналогія дає на точні, а ймовірні знання. За допомогою цього методу розглядаються версії, розшукові дії, типові ситуації. Через схематизм перенесень аналогія подекуди переходить у моделювання. На аспектах спільного тримається й метод узагальнення, який акцентує схожі риси та ознаки, зводить усе повторюване в єдине ціле — своєрідний синонімічний ряд.

Крім загальнофілософських, сучасні криміналістика та журналістика активно послуговується методами інших наук, найбільше — математичних: обчислення, вимірювання, специфічне моделювання, геометричні побудови. Таке використання було завжди. Хоч особливо актуальне саме зараз, бо зумовлене викликами науково-технічного прогресу. Для того, щоб провести найпростіше розслідування, потрібно полічити наявне, виміряти його, змоделювати витокову ситуацію тощо.

Не менш популярними є фізичні, хімічні та біологічні методи й підходи, бо склад речовин (особливо отрут, у контексті справ Скрипалів, Навального тощо) теж буває для розслідувань визначальним, як і маса, швидкість та гравітація, а також дослідження волосся, частинок шкіри та кольору очей. Усе це журналісти замовляють фахівцям, бо самі для таких досліджень, на жаль, не мають відповідного експертного статусу.

Однак пальму першості у плані методологічного використання, вочевидь, потрібно віддати психології, антропології та соціології, без яких надзвичайно важко окреслити збір актуальної інформації — кожне друге розслідування передбачає огляд тіл, врахування психоаналітичних особливостей, облікові дані та ін. Звісно, журналістам, на відміну від криміналістів, передусім важлива статистика. Іншу інформацію теж надають запрошені експерти.

Найбільше спільного у журналістів та юристів у роботі з документами, оскільки йдеться про надійну ідентифікацію даних. До категорії документів, як твердить Міжнародний інститут інтелектуального співробітництва, належать «усе те, що може бути використане як свідectво, будь-яке здатне для вивчення та пересилання джерело інформації, а також те, що має юридичну силу» [1], або ж, згідно із Законом України «Про інформацію», «передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання й поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці, чи іншому носієві» [1].

Дані у документах чітко впорядковані, структуровані й узагальнені. Середньостатистичне джерело містить не лише інформацію, а й ставлення до неї. Стабільний стан об'єктів дає можливість проведення повторних процедур, однак їх наповнення вторинне й безпосередньо до реальності не причетне, також воно залежить від формату, сфери використання, позицій автора, котрий часто фіксує не лише актуальне, а й минуле. Документ, зрештою, не завжди можна подавати у медіаматеріалах дослівно, вербально видозмінюючись — він може втрачати сенс. Окремо, у контексті медіа, слід розмовляти про ідентифікацію фейків. Цю процедуру, на відміну від усіх попередніх, криміналісти запозичують у медійників, а не навпаки.

Неправдиві документи, якщо їх оригінали десь зафіксовані у мережевій базі даних й відкриті для користування, визначити неважко, для цього достатньо натиснути підозріле джерело та правою кнопкою миші у браузері Google Chrome вибрати пункт «знайти це зображення в Google». Пошукова система засвідчить першоджерело. В інших браузерах, потрібно спершу встановити спеціальний пагін, наприклад, Who stole my pictures (хто вкрав мої картинки). Він шукатиме не тільки в Google, але й у Яндексі, Рамблері та інших пошукових машинах. Ключові слова підозрілих відео- та фотоматеріалів слід увести

в стрічку аудіовізуального сховища You Tube. Система повинна засвідчити першоджерела, й фальсифікати, усе це варто звірити за датами появи. Таким чином виходимо на оригінали. Можна також відео перетворити на картинку й переправити її в Google на пошук за попереднім взірцем. Якщо вже хтось помітив фейк, то мав би це зафіксувати й щось написати про викриття.

Коли ж документ має лиш паперовий вияв — слід на звороті відшукати порядковий номер та перевірити в базі даних організації, хто, коли і як його видав, а далі лишається покладатися виключно на думку експертів-криміналістів, бо тільки вони здатні компетентно визначити оригінальність почерку (якщо писано від руки), печаті, підпису та канцелярського паперу.

Зовнішній аналіз документів передбачає вивчення історичного контексту та виходу на супутні джерела, які характеризують особливості оформлення документа, місце його появи, ідентифікують особу автора та ініціаторів, мету створення, достовірність та надійність. Внутрішній аналіз стосується самого документа: відмінностей між фактичним та літературним змістом, рівнем компетенції автора, ставленням його до фактів. Документи мають безліч різновидів: офіційні, неофіційні, статистичні, вербальні, іконографічні, письмові, фонетичні, колективні, оригінали, копії тощо, серед яких трапляються й такі, що потребують обробітку за допомогою специфічної техніки та втручання вузькоспеціалізованих експертів.

Окремо виділяють метод експертних оцінок, який застосовується тоді, коли потрібна думка фахівців, котрі можуть надати вичерпну унікальну інформацію про об'єкт та предмет досліджень. У таких випадках слід обов'язково перевірити освіту надавача послуг, рід його занять, стаж роботи з певного профілю. Список експертів варто постійно звужувати та, за можливості, оновлювати. З цією метою і криміналісти, й журналісти використовують методи самооцінки та колективного оцінювання, але найкраще усе це поєднувати.

Процедури збору зовнішньої інформації, як правило, втілюються у кілька етапів: підготовка польових документів: питальників, протоколів, інструкцій; пілотажні спроби; основні дослідження; комп'ютерний математичний обробіток; аналіз результатів; написання медіаматеріалів.

Оскільки підставою для збору інформації є проблема (суперечність соціальної дійсності) — використання методів відбувається за алгоритмом творення класичної статті: теза (припущення), аргументи, факти, дискусія експертів, висновки та рекомендації. Максимально наукова гіпотеза має ґрунтуватися на уже частково доведених твердженнях й перевірених фактах і бути відкрита для перевірки. Якщо ж припущень кілька — вони, на відміну від фактів та експертних думок, не повинні взаємозаперечуватися. У разі необхідності — варто провести додаткове журналістське розслідування.

Загалом робота над фактами рідко потребує якогось одного методу чи підходу, найчастіше йдеться про почергову зміну методологій у контексті аналогічних кримінальним етапних журналістських розслідувань, котрі балансують на межі окремого жанру та гіперлокального мультимедійного конгломерату. Як зазначає відомий розслідувач О. Глушко, «цінна інформація може міститися у короткій газетній замітці, в листі, зокрема й анонімному, в офіційному повідомленні. Нерідко тема народжується після аналізу статистичних даних, бесіди зі знайомими чи й сторонніми людьми. Чимало розслідувань починається з доносу, у якому підкидаються викривальні документи» [2, с. 72].

Відкриті, а інколи й спільні, бази даних дозволяють сучасним медійникам й криміналістам плідно об'єднувати зусилля у форматі фактчекінгу, який відбувається за схемою наукової діяльності: об'єкт дослідження, доказова база, вихід на компетентні джерела, коментарі експертів, логічний висновок. Парадигма фактчекінгу модифікується відповідно до змін матриці новітнього раціоналізму. Технології вдосконалюються. Але основним ресурсом незмінно лишається розумова діяльність людини.

1. Палеха Ю. І., Леміш Н. О. Загальне документознавство. Офіційні визначення поняття «документ» [Електронний ресурс]. URL: https://pidru4niki.com/1717020951363/dokumentoznavstvo/ofitsiyini_viznachennya_ponyatya_dokument (дата звернення: 29.11.2020). [Перейти к источнику](#) [Вернуться к статье](#)
2. Глушко О. К. Журналістські розслідування: історія, теорія, практика. Київ : Арістей, 2006. С. 71–73. [Вернуться к статье](#)